

การรับรองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น

นัตรชัย เอมราช

สำนักงานกฎหมายนัตรชัย เอมราช

บทคัดย่อ

พฤติกรรมรักเพศเดียวกันนั้นเป็นที่รู้จักกันในสังคมญี่ปุ่นมาเป็นเวลาช้านาน จนกระทั่งการปฏิรูปบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ เปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อพฤติกรรมรักเพศเดียวกันให้คล้อยไปตามแนวคิดของวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้น ในบริบททางกฎหมายนั้น ผลจากการขาดการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันตามกฎหมาย นำไปสู่การเกิดรูปแบบทางเลือกเพื่อแสวงหาความคุ้มครองตามกฎหมายสองประการ คือ การรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรม และการทำตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกันโดยโนตารี อย่างไรก็ตาม ผลของการออกหนังสือรับรองการใช้ชีวิตร่วมกันในสถานะคู่ชีวิต โดยเขตชิบะ กรุงโตเกียว ที่แม้จะไม่ก่อให้เกิดความผูกพันตามกฎหมายครอบครัว แต่ก่อให้เกิดพัฒนาการที่สำคัญอีกก้าวหนึ่งของการรับรองสิทธิแก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น อันอาจนำไปสู่กระบวนการทางนิติบัญญัติในรูปของกฎหมายบันทึกทะเบียนคู่ชีวิตหรือการขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในที่สุด

คำสำคัญ: คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น

Same-Sex Couples' Rights Recognition in Japan

Chatchai Emraja*
Emraja Law House

Abstract

Since ancient times, same-sex relationships were known to exist in Japan. In the Meiji era, changes in social and cultural contexts altered attitudes, bringing them closer to Western prejudices. Adoptions and notarized deeds are being used as alternative sources of legal protection for same-sex couples in Japan. In 2015, partnership certification granted to same-sex couples in Tokyo's Shibuya ward was a milestone, although not legally binding throughout the nation. It may eventually lead to the enactment of laws registering same-sex partnerships or marriages.

Keywords: Same-sex Couples in Japan, Constitution of Japan, Civil Code of Japan

* Corresponding author e-mail: emrajalawhouse@gmail.com

1. บทนำ

ความสำคัญของการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกัน เป็นเรื่องที่ได้รับการตระหนักถึงและยอมรับว่ามีความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อศาลสูงสุดแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีคำพิพากษาคดี Obergefell v. Hodges (2015) เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 2015 ที่ผ่านมา รับรองสิทธิในการสมรสระหว่างคู่รักเพศเดียวกัน ว่าได้รับความคุ้มครองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเหตุให้มลรัฐที่ไม่ยอมรับการสมรสระหว่างคู่รักเพศเดียวกันต้องขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกัน และส่งผลให้ความสำคัญของการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจไปทั่วโลก

การรับรองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันโดยประเทศต่างๆ ในโลกนั้น อาจแบ่งออกได้เป็นสามรูปแบบ กล่าวคือ 1) การรับรองการใช้ชีวิตร่วมกันของบุคคล (Partnership หรือ Cohabitation หรือ Le Concubinage) เป็นรูปแบบการยอมรับข้อเท็จจริงในการใช้ชีวิตร่วมกันจนสามักรรยาในลักษณะที่มั่นคงและต่อเนื่อง แต่ไม่ก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายครอบครัวแก่ทั้งสองฝ่าย (Preechasilpakul 2558, 35-36; Kampusiri 2557, 502-504) 2) การบันทึกทะเบียนเป็นคู่ชีวิต (Registered Partnership หรือ Civil Partnership หรือ Civil Union) เป็นรูปแบบของสถานะความผูกพันในครอบครัวที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายแต่ไม่ถึงกับระดับของสถานะสมรส โดยคู่ชีวิตจะได้รับการรับรองถึงการมีสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างกัน ที่ปรกติแล้วเป็นสิทธิหน้าที่อันกฎหมายมอบให้แก่คู่สมรสจากผลของการมีสถานภาพสมรส แต่สิทธิหน้าที่ซึ่งคู่ชีวิตได้รับอาจแตกต่างจากสิทธิหน้าที่ซึ่งคู่สมรสได้รับมากน้อยลดหลั่นกันไป ตามแต่รัฐประศาสนนโยบายของแต่ละประเทศ โดยทั่วไปแล้วกฎหมายคู่ชีวิตเปิดช่องให้เฉพาะแก่คู่รัก

เพศเดียวกันที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิหน้าที่จากการสมรสได้ แต่กฎหมายคู่ชีวิตในบางประเทศก็เปิดช่องให้คู่รักชายหญิงก่อตั้งสถานะความสัมพันธ์แบบคู่ชีวิตได้เช่นกัน อาทิ กฎหมาย Loi n° 99-944 du 15 novembre 1999 หรือกฎหมาย Le PACS ของประเทศฝรั่งเศส และ 3) การขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกัน (Same-Sex Marriage) ซึ่งเป็นเสมือนชัยชนะสูงสุดของการต่อสู้เพื่อสิทธิของคู่รักเพศเดียวกัน โดยคู่รักเพศเดียวกันสามารถเข้าถึงและได้รับสิทธิประโยชน์ทั้งหลายจากการสมรสตามกฎหมายทุกประการ

ในกรณีของประเทศญี่ปุ่นนั้น แม้ว่าพฤติกรรมรักเพศเดียวกันเป็นที่รับรู้ในสังคมญี่ปุ่นนับแต่โบราณแต่ในขณะเดียวกันแนวคิดในบริบทสถาบันครอบครัวของญี่ปุ่น เป็นผลของการตกผลึกทางวัฒนธรรมและกฎหมายที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดสถาบันครอบครัวแบบดั้งเดิมกับคุณค่าครอบครัวสมัยใหม่ของโลกตะวันตก ก่อให้เกิดสถานะที่มีลักษณะเฉพาะและส่งผลต่อความเชื่อของพัฒนาการด้านการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วประเทศอื่นๆ ในงานเขียนนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งที่จะนำเสนอภูมิหลังทางสังคมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น จุดเปลี่ยนที่ส่งอิทธิพลต่อทัศนคติที่ชาวญี่ปุ่นมีต่อพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน ตลอดจนรูปแบบของการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

2. ภูมิหลังของพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น

2.1 พฤติกรรมชายรักชายแบบนันโชคุ (Nanshoku) ก่อนการปฏิรูปเมจิ

ก่อนการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นโดยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิใน ค.ศ. 1868 ประเทศญี่ปุ่นถูกปกครอง

โดยระบบศักดินาที่แบ่งแยกสังคมญี่ปุ่นออกเป็นหลายชนชั้น พฤติกรรมชายรักชายแบบนัโซคุเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในยุคโบราณของญี่ปุ่น หลักฐานที่เก่าแก่และชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับพฤติกรรมชายรักชายแบบนัโซคุนั้นปรากฏในงานเขียน โอโจโยชู (Ojōyōshū) หรือ คำสอนที่จำเป็นสำหรับการกำเนิดใหม่ ค.ศ. 985 ของจินชิ (Ginshi) พระนิยายเทนได ที่กล่าวถึงการต้องตกนรกหมกไหม้ของชายที่ล่วงละเมิดทางเพศต่อผู้ชายโดยการเกี่ยวพาราสีหรือล่วงประเวณีโดยที่อีกฝ่ายไม่ยินยอม อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏงานเขียนที่เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างผู้ชายในญี่ปุ่นก่อนหน้านั้น แม้จะไม่มีหลักฐานชัดเจนเท่าใดนักว่าเป็นเรื่องของความรักใคร่ ในงานเขียนนิฮงกิ (Nihongi) หรือพงศาวดารญี่ปุ่น ค.ศ. 720 ของอิทาวา จุนอิชิ (Itawa Jun'ichi) กล่าวถึงการเดินทางของสมเด็จพระจักรพรรดินีจินคุ (Jinkū) (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 201-269) ไปยังพื้นที่ในจังหวัดคิอิ (Kii) ซึ่งกำลังตกอยู่ในความมืดมนด้วยพระอาทิตย์ไม่ยอมส่องแสง เนื่องจากพระในลัทธิชินโตคนหนึ่งฆ่าตัวตายตามเพื่อนรักที่เป็นพระอีกคนและถูกฝังไว้ด้วยกัน พระจักรพรรดินีจึงทรงบัญชาให้ขุดร่างของพวกเขาศึกษาแล้วฝังไว้แยกจากกัน หลังจากนั้นแสงสว่างก็กลับมาสู่จังหวัดคิอิอีกครั้งหนึ่ง (Leupp 1997, 22-23, 31)

ในสังคมโบราณของญี่ปุ่น พฤติกรรมชายรักชายแบบนัโซคุเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบทางจริยธรรม (Code of Ethics) ที่ปรากฏทั้งในบริบททางสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และวรรณคดี พฤติกรรมนัโซคุนั้นมุ่งถึงความสัมพันธ์ทางกายระหว่างผู้ชายที่มีวัยและสถานะทางสังคมแตกต่างกัน อันเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดในศาสนาพุทธและลัทธิขงจื้อ ในเรื่องความไม่บริสุทธิ์ของสตรีและความหวาดระแวงต่ออันตรายจากความสัมพันธ์กับสตรีเพศ โดยทั่วไปแล้วปรากฏในระหว่างชนชั้นซามูไร และภายในวัดในพุทธศาสนา รูปแบบ

พฤติกรรมชายรักชายในระหว่างชนชั้นซามูไรนั้น เป็นคุณค่าที่ชายในวัยฉกรรจ์ถูกคาดหวังว่าจะเป็นแบบอย่างของความแข็งแกร่งสมชายชาตรีให้แก่เด็กหนุ่มที่อ่อนวัยกว่า เด็กหนุ่มในสังคมซามูไรจำเป็นต้องละทิ้งจากสภาพแวดล้อมเดิมของพวกเขาที่มีผู้หญิงเป็นส่วนประกอบ เช่น แม่และน้องสาว อันเป็นสภาพแวดล้อมอาจนำมาซึ่งความอ่อนแอ และย้ายเข้าสู่กลุ่มเฉพาะที่มีลักษณะทางการของผู้ชาย โดยเด็กหนุ่มต้องอุทิศตัวเพื่อการเรียนรู้ถึงความเป็นชายชาตรีในอุดมคติของซามูไร พฤติกรรมชายรักชายในชนชั้นซามูไรเช่นนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงความจงรักภักดีต่อผู้เป็นนาย และนำมาซึ่งความผูกพันเป็นหนึ่งเดียวทั้งทางร่างกายและจิตใจของทั้งสอง ในขณะที่รูปแบบของชายรักชายที่เกิดขึ้นในวัดของญี่ปุ่น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระที่มีอายุน้อยกว่ากับเถรหรือเด็กรับใช้ในวัด บทบาทของความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้ได้รับการยกย่องจากพระว่าเป็นเสมือนตัวแทนของการหลุดพ้น ฝ่ายที่อ่อนเยาว์กว่านั้นจะได้รับการยกย่องว่าเป็นเสมือนภาคหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (Bosatsu หรือ Kannon) โดยไม่ถือว่าเป็นความสัมพันธ์ที่บาป เหมือนกับการมีความสัมพันธ์กับสตรีเพศ (Arai 2014, 124; McLelland 2011; Tamaki 2011, 258; Leupp 1997, 35; Saeki 1997, 129-132)

2.2 พฤติกรรมรักร่วมเพศ (Homosexuality) หลังการปฏิรูปเมจิ

ภายหลังการปฏิรูปเมจิ ประเทศญี่ปุ่นเริ่มเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ การปฏิรูปประเทศนำไปสู่การพัฒนาระบบกองทัพและการล้มเลิกระบบศักดินา แนวคิดของโลกตะวันตกทั้งทางวิทยาศาสตร์และทางสังคมหลังไหลเข้าสู่ญี่ปุ่นโดยตรง ส่งผลต่อรูปแบบของพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น ให้หลุดพ้นจากลักษณะของเครื่องหมายระหว่างชนชั้นตามการล่มสลายลงของระบบศักดินา ผลจากการรับเอาแนวคิดจากโลกตะวันตกเข้าสู่ญี่ปุ่นในสมัยเมจิ พฤติกรรมชายรักชาย

หรือนันโซกุซึ่งเคยได้รับการยอมรับในสังคมญี่ปุ่นจึงกลับกลายเป็นความบาปและเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการร่วมเพศทางทวารหนัก (Sodomy Act) ค.ศ. 1872 และบทบัญญัติเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (Supplemental Criminal Code) ค.ศ. 1873 ซึ่งมาตรา 226 แห่งประมวลกฎหมายดังกล่าวบัญญัติให้การร่วมเพศทางทวารหนักเป็นความผิดอาญา แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่บทบัญญัติดังกล่าวปราศจากประสิทธิภาพในการบังคับใช้เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างคนรักเพศเดียวกันดังกล่าวขาดพื้นฐานการต่อต้านจากสังคมในญี่ปุ่น อันเป็นผลจากการที่มีพฤติกรรมรักเพศเดียวกันฝังลึกในวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาเป็นเวลาช้านาน รวมทั้งไม่ปรากฏข้อห้ามทางศาสนาต่อพฤติกรรมดังกล่าว ดังเช่นที่ปรากฏในวัฒนธรรมอื่นโดยเฉพาะในโลกตะวันตก ศาสตราจารย์ G. Boissonade ที่ปรึกษากฎหมายชาวฝรั่งเศส จึงเสนอให้มีการยกเลิกบทบัญญัตินี้ดังกล่าวลง และสาเหตุให้เมื่อมีการบัญญัติประมวลกฎหมายอาญาเมจิฉบับเก่า (Old Meiji Criminal Code) ในปี ค.ศ. 1880 ไม่มีการบัญญัติให้พฤติกรรมร่วมเพศทางทวารหนักเป็นความผิดอาญาอีกต่อไป (Arai 2014, 127; Tamaki 2011, 254; Sanders 2009, 14; Saeki 1997, 137)

แม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมรักร่วมเพศตามแบบโลกตะวันตกจะส่งอิทธิพลอย่างเป็นทางการต่อรูปแบบพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นเพียงระยะสั้นๆ ในสมัยเมจิ แต่กระแสแนวคิดของโลกตะวันตกก็หล่อหลอมเข้าสู่ญี่ปุ่นอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะแนวคิดทางการแพทย์สมัยใหม่ และแนวคิดเกี่ยวกับเพศศึกษาพร้อมกับกลุ่มปัญญาชนชั้นนำของญี่ปุ่นที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศตะวันตกในสมัยไทโช การหล่อหลอมเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นของแนวคิดทางการแพทย์ ที่แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงปราศจากข้อยุติและประกอบด้วยข้อถกเถียงจำนวนมากเกี่ยวกับพฤติกรรมรัก

ร่วมเพศ รูปการแสดงออกซึ่งรสนิยมในลักษณะของชายรักชายแบบนันโซกุ ก็กลับกลายเป็นรูปแบบของการแสดงออกซึ่งตัวตนที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ของบุคคลตามแนวคิดพฤติกรรมรักร่วมเพศแบบตะวันตก และนำมาซึ่งการฝังลึกทางแนวคิดเรื่องความผิดปรกติของพฤติกรรมรักร่วมเพศจนกระทั่งปัจจุบัน (Arai 2014, 127; Sanders 2009, 17; McLelland 2002, 392; Saeki 1997, 133-134) การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้าสู่ญี่ปุ่นยังส่งอิทธิพลต่อพฤติกรรมหญิงรักหญิงที่แต่เดิมนั้นสภาวะความสูงสุดของผู้ชาย (Male Supremacy) เป็นเหตุให้มุมมองเกี่ยวกับเพศในญี่ปุ่นมาจากทัศนะของผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ นำไปสู่การรับรู้ที่จำกัดถึงความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้หญิงด้วยกัน แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าไม่เคยมีพฤติกรรมรักเพศเดียวกันเกิดขึ้นระหว่างเพศหญิงในญี่ปุ่นมาก่อน โดยเฉพาะในสภาพสังคมสมัยโบราณที่ซึ่งเพศหญิงถูกจำกัดการพบเจอกับเพศตรงข้ามเช่นเดียวกับเพศชาย เพียงแต่หลักฐานทางวรรณกรรมและศิลปะที่สื่อถึงการมีอยู่ของพฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้ให้ความสำคัญเท่ากับพฤติกรรมชายรักชาย การเกิดขึ้นขององค์กรที่ประกอบด้วยสมาชิกเพศหญิงล้วน อาทิ โรงเรียนหญิงล้วน และหอพักหญิงในโรงงานที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับแรงงานหญิงไสดในช่วงทศวรรษที่ 1920's นำไปสู่การรับรู้ถึงรูปแบบความสัมพันธ์หญิงรักหญิง ในรูปแบบของความสัมพันธ์แบบรักร่วมเพศ อันเป็นผลของแบบแห่งความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศที่ผิดและแปลกประหลาด ที่เริ่มแพร่กระจายไปในบุคคลทั่วไปในสังคม และเกิดการให้ความหมายของความสัมพันธ์ตามแนวคิดรักร่วมเพศแบบตะวันตก โดยมีละครและนิยายสารเพื่อความบันเทิงเป็นสื่อกลางที่สำคัญ ส่งผลให้แนวคิดเกี่ยวกับความรักระหว่างเพศเดียวกันในญี่ปุ่นเริ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระหว่างชายรักชาย และหญิงรักหญิง ตั้งแต่สมัยไทโชเป็นต้นมา (Arai 2014, 129; McLelland 2011)

3. สถานะทางกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกัน ในปัจจุบันและรูปแบบทางเลือก

ในปัจจุบัน ประเทศญี่ปุ่นมีพัฒนาการด้านการเรียกร้องสิทธิของคนรักเพศเดียวกันที่ค่อนข้างเชื่องช้า เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วประเทศอื่น โดยเฉพาะในโลกตะวันตก อันเป็นผลจากปัจจัยพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นที่สำคัญสองประการ กล่าวคือ 1) สังคมญี่ปุ่นมีความอดทนต่อพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในระดับหนึ่ง อันเป็นผลจากการที่ประเทศญี่ปุ่นไม่มีการกลั่นแกล้ง หรือการกีดกันกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน ทั้งในทางศาสนาและทางกฎหมายอย่างชัดเจน ส่งผลต่อความเชื่องช้าในพัฒนาการทางสังคมจากกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง ด้วยขาดประเด็นที่จะดึงดูดกลุ่มคนรักเพศเดียวกันรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามาเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกันอย่างจริงจัง ดังเช่นในกรณีของประเทศโลกตะวันตกที่พฤติกรรมรักเพศเดียวกันถูกต่อต้านอย่างรุนแรง¹ 2) แรงกดดันทางสังคมที่คนในวัยหนุ่มสาวของญี่ปุ่นยังคงได้รับจากครอบครัว ที่บุคคลควรจะต้องสมรสและให้กำเนิดบุตรสืบสกุลต่อไปเมื่อถึงวัยอันสมควร ประกอบกับความเกรงกลัวต่อการตกเป็นเป้าสนใจของสังคมเนื่องจากการเปิดเผยตัวตนว่าเป็นคนรักเพศเดียวกัน ความไม่แพร่หลายของการเรียกร้องสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น ส่งผลให้ความรับรู้ของสังคมเกี่ยวกับคนรักเพศเดียวกันถูกจำกัดอยู่เพียงภาพลักษณ์ของคนรักเพศเดียวกันที่แสดงออกผ่านทางสื่อเพื่อความ

บันเทิง ซึ่งไม่ได้ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานะของคู่รักเพศเดียวกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการของการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันแต่ประการใด นอกจากนี้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับคนรักเพศเดียวกัน ยังนำไปสู่ความเกลียดกลัวพฤติกรรมรักร่วมเพศ (Homophobia) ที่อาจส่งผลให้คู่รักเพศเดียวกันถูกกีดกันหรือถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมด้วยอีกทางหนึ่ง (Arai 2014, 130-131; McLelland 2011)

แม้ว่าคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นจะไม่ถูกต่อต้านอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นเหตุให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวได้โดยปกติในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ไร้ตัวตน ปราศจากการรับรู้ใดๆ ทางกฎหมาย อันเป็นผลจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสมรสในประเทศญี่ปุ่น โดยวรรคแรกของมาตรา 24 แห่งรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1947 บัญญัติถึงการสมรสว่า “การสมรสต้องอยู่บนพื้นฐานความยินยอมของทั้งสองเพศ และพึงถูกรักษาไว้ผ่านความร่วมมืออย่างเท่าเทียมในสิทธิระหว่างสามีภริยาเป็นหลัก” และแม้จะมีความพยายามที่จะแปลความหมายของคำว่า “ทั้งสองเพศ” ในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นว่าหมายรวมถึง “บุคคลเพศเดียวกันทั้งสองคน” แต่การให้ความหมายในทำนองดังกล่าวก็ไม่ใช่ที่ยอมรับจากศาลและนักกฎหมายครอบครัวส่วนใหญ่ในญี่ปุ่น ที่ยังคงยืนยันกรานในความหมายของคำว่า “ทั้งสองเพศ” ตาม

¹ อย่างไรก็ตาม ในประเทศญี่ปุ่น ก็ปรากฏองค์กรเพื่อสิทธิของคนรักเพศเดียวกันที่มีบทบาทสำคัญ อาทิ กลุ่มเพื่อการเคลื่อนไหวของหญิงรักหญิงและชายรักชายญี่ปุ่น หรือ OCCUR ที่มีผลงานต่อสู้เพื่อสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นอันโดดเด่น จากคดีบ้านพักเยาวชนฟูชู (Fuchū Youth House Case) ซึ่งสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวถูกปฏิเสธการพักค้างคืนจากบ้านพักเยาวชนในเมืองฟูชู ที่อยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการการศึกษา นครโตเกียว เนื่องจากบ้านพักเยาวชนดังกล่าวข้อสงสัยว่าสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวจะมีพฤติกรรมร่วมเพศกันภายในบ้านพัก อันอาจเกิดผลกระทบด้านลบต่อกลุ่มเยาวชนอื่นที่พักอาศัยอยู่ในบ้านพักดังกล่าวในขณะเดียวกัน ทั้งนี้เป็นการตั้งข้อสงสัยโดยปราศจากหลักฐานใดๆ ซึ่งศาลสูงแห่งกรุงโตเกียวได้พิพากษาคดีเมื่อวันที่ 16 กันยายน ค.ศ. 1997 ว่าการปฏิเสธและกีดกันคนรักเพศเดียวกันจากการใช้สอยสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย (Tamaki 2011, 257)

รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ว่าไม่อาจมีความหมายประการอื่นได้นอกจากผู้ชายหนึ่งคนและผู้หญิงหนึ่งคนเท่านั้น โดยปริยายจึงดูเหมือนว่าการขายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกันนั้น จะกระทำได้อต่อเมื่อผ่านกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสียก่อน (Sáez 2011, 35; Tamaki 2011, 253) และทำนองเดียวกันกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น บทบัญญัติว่าด้วยการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น ที่แม้จะไม่มีบทบัญญัติกีดกันคนรักเพศเดียวกันออกจากสถาบันการสมรสโดยตรง แต่บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการสมรสในประมวลกฎหมายดังกล่าว ก็กล่าวเป็นข้อความที่บ่งเฉพาะให้สามารถเข้าใจถึงความเป็นเพศชายและหญิงของคู่สมรสได้อย่างชัดเจน อาทิ มาตรา 731 ของประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น บัญญัติเงื่อนไขเกี่ยวกับอายุของคู่สมรสว่า “ชายไม่อาจจะสมรสได้จนกว่าจะมีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ และหญิงก็ไม่อาจสมรสได้เช่นกันจนกว่าจะมีอายุครบ 16 ปีบริบูรณ์”² อันเป็นข้อความบ่งเฉพาะถึงความเป็นเพศชายฝ่ายหนึ่งและเพศหญิงฝ่ายหนึ่งของคู่สมรสอย่างชัดเจน

ผลของการขาดบทบัญญัติกฎหมายรับรองสิทธิหน้าที่ในระหว่างคู่รักเพศเดียวกัน ทำให้คู่รักเพศเดียวกันเกิดปัญหาในการใช้ชีวิตคู่ โดยขาดความสามารถที่ปรกติแล้วคู่สมรสจะได้รับหลายประการ อาทิ การเปิดบัญชีธนาคารร่วมกันและกู้ยืมเงินร่วมกัน การทำประกันทางการแพทย์ร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา การตัดสินใจในการรักษาพยาบาลแทนอีก

ฝ่ายในกรณีฉุกเฉิน ที่อีกฝ่ายนั้นไม่อาจตัดสินใจได้ด้วยตนเอง การเข้าเยี่ยมผู้รักของตนในโรงพยาบาล สิทธิที่จะได้รับสวัสดิการจากรัฐหรือนายจ้างอันเนื่องมาจากการมีสถานะครอบครัว หรือสิทธิในการรับมรดก เป็นต้น (Arai 2014, 137; Maree 2004, 541-542) ซึ่งความพยายามต่อสู้กับช่องว่างทางกฎหมายดังกล่าว ก่อให้เกิดรูปแบบทางเลือกเพื่อแสวงหาความคุ้มครองทางกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นขึ้นสองรูปแบบ กล่าวคือ การรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรม และการจัดทำตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกันโดยโนตารี³

3.1 รูปแบบทางเลือกด้านการรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรม

รูปแบบทางเลือกในการคุ้มครองสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่รักเพศเดียวกัน โดยการรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรมนั้น เป็นรูปแบบดั้งเดิมของทางเลือกในการแสวงหาความคุ้มครองทางกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น อันเป็นผลจากการอาศัยช่องว่างในระบบกฎหมายครอบครัวญี่ปุ่น ที่อนุญาตการรับบุตรบุญธรรมโดยไม่มีข้อจำกัดด้านระยะห่างระหว่างอายุของทั้งสองฝ่าย⁴ โดยมาตรา 792 ของประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสามารถในการรับบุตรบุญธรรมระบุเพียงว่า “บุคคลใด ๆ ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วสามารถรับผู้อื่นเป็นบุตรบุญธรรมได้” เพียงแต่มีข้อห้ามตามมาตรา 793 ของประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน ที่ห้ามมิให้รับบุพการี

² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับเพศของคู่สมรสไว้ในมาตรา 1448 ว่า “การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้”

³ โนตารี หรือ โนตารี พับลิค ในประเทศญี่ปุ่น เป็นเจ้าหน้าที่รัฐรูปแบบพิเศษที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่ตามกฎหมายในการจัดทำตราสารสัญญา และรับรองความถูกต้องของเอกสารส่วนบุคคลหรือเอกสารในการจัดตั้งบริษัท (Japan National Notaries Association n.d.)

⁴ แม้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยจะไม่ได้กำหนดข้อจำกัดเกี่ยวกับเพศของผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมไว้ โดยผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมอาจมีเพศเดียวกันได้ แต่มาตรา 1598/19 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้บัญญัติเงื่อนไขเกี่ยวกับอายุของผู้รับบุตรบุญธรรมและระยะห่างระหว่างอายุของผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมไว้ว่า “บุคคลที่มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีจะรับบุคคลอื่นเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ แต่ผู้นั้นต้องมีอายุแก่กว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อยสิบห้าปี”

ของตนหรือผู้ที่มีอายุมากกว่าตนเป็นบุตรบุญธรรมเท่านั้น เป็นเหตุให้ผู้ที่มีอายุใกล้เคียงกันสองคนสามารถรับฝ่ายหนึ่งเป็นบุตรบุญธรรม โดยฝ่ายที่มีอายุมากกว่าอยู่ในฐานะผู้รับบุตรบุญธรรม และฝ่ายที่อายุน้อยกว่าจะอยู่ในฐานะบุตรบุญธรรม ประกอบกับเป็นรูปแบบของการรับบุตรบุญธรรมที่เป็นผู้ใหญ่ นั่นเป็นรูปแบบที่สามารถทำได้โดยง่ายเมื่อเปรียบเทียบกับกรับผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรมที่จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน การรับบุตรบุญธรรมที่เป็นผู้ใหญ่สามารถกระทำได้เพียงการจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมต่อสำนักงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการรับบุตรบุญธรรมแล้วทั้งสองฝ่ายก็จะมีสิทธิหน้าที่ระหว่างกันตามกฎหมาย อาทิ สิทธิในการใช้นามสกุลร่วมกัน สิทธิในการเยี่ยมไข้ แต่สิทธิในการรับมรดกนั้น เนื่องจากการรับบุตรบุญธรรมไม่เป็นการทำลายความสัมพันธ์กับบิดามารดาผู้ให้กำเนิดโดยอัตโนมัติ ประกอบกับบุตรบุญธรรมมีสิทธิรับมรดกของผู้รับบุตรบุญธรรมแต่เพียงฝ่ายเดียว หากฝ่ายบุตรบุญธรรมถึงแก่ความตายโดยไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ ทรัพย์มรดกของบุตรบุญธรรมย่อมตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมาย⁵ โดยไม่ตกทอดแก่ผู้รับบุตรบุญธรรมแต่ประการใด (Tamaki 2011, 259; Maree 2004, 543-545)

รูปแบบของการรับคู่รักเพศเดียวกันอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรม จึงเป็นรูปแบบทางเลือกที่มี

สถานะทางกฎหมายค่อนข้างมั่นคง และสะท้อนรูปแบบบางประการของการสมรส อันเป็นผลจากการมีสถานะครอบครัวตามกฎหมาย และการเลิกรับบุตรบุญธรรมที่มาตรา 814 ของประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นอนุญาตกระทำได้โดยมีเหตุแห่งการเลิกรับบุตรบุญธรรม คล้ายคลึงกับการหย่าโดยมีเหตุหย่าตามมาตรา 770 ของประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามการรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรมนั้นก็เป็นที่ถกเถียงถึงความเหมาะสม ด้วยสถานะความสัมพันธ์ในครอบครัวตามกฎหมายซึ่งก่อตั้งขึ้นจากการรับบุตรบุญธรรมนั้น อยู่ในฐานะของความเป็นบิดามารดากับบุตร ซึ่งต้องการความคุ้มครองในระดับที่ต่างจากสถานะความเป็นสามีภรรยา ประกอบกับการรับบุตรบุญธรรมเพื่อปกปิดสถานะความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างคู่รักทั้งสองฝ่ายนั้น อาจส่งผลให้การรับบุตรบุญธรรมไม่ชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากขัดต่อความสงบและศีลธรรมของประชาชนและขาดเจตนาในการก่อตั้งความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ทั้งหากเกิดการขยายสิทธิในการสมรสแก่คู่รักเพศเดียวกันในอนาคต คู่รักที่เคยรับอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรมจะไม่สามารถสมรสกันได้⁶ เนื่องจากมาตรา 736 ของประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น ไม่อนุญาตให้ผู้ที่มีความสัมพันธ์เป็นผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมสมรสกัน แม้ว่าในขณะที่สมรสนั้นความสัมพันธ์ดังกล่าวจะได้สิ้นสุดลงแล้วก็ตาม (Tamaki 2011, 260)

⁵ ในระบบทายาทโดยธรรมของญี่ปุ่น (hōteisōzoku-nin) แบ่งทายาทโดยธรรมออกเป็น 4 กลุ่ม กล่าวคือ บุตร ผู้บุพการี พี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา และคู่สมรสของผู้ตาย ในกรณีที่ผู้ตายมีคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่และมีบุตร ทรัพย์มรดกย่อมตกทอดแก่คู่สมรสครั้งหนึ่งและบุตรครั้งหนึ่ง แต่ถ้าผู้ตายไม่มีคู่สมรสที่ยังคงมีชีวิตอยู่แต่มีบุตร ทรัพย์มรดกย่อมตกทอดแก่บุตรทั้งหมด ในกรณีที่ผู้ตายไม่มีบุตรแต่มีคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ ทรัพย์มรดกย่อมตกทอดแก่คู่สมรสสองในสามส่วน และตกทอดแก่ผู้บุพการีที่ยังมีชีวิตอยู่หนึ่งในสามส่วน และในกรณีที่ผู้ตายไม่มีทั้งบุตรและผู้บุพการีที่ยังมีชีวิตอยู่ ทรัพย์มรดกย่อมตกทอดแก่คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่สามในสี่ส่วน และตกทอดแก่บรรดาพี่น้องของผู้ตายหนึ่งในสี่ส่วน (Maree 2004, 548)

⁶ ในกรณีของประเทศไทยนั้น แม้ว่ามาตรา 1451 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะบัญญัติไว้ว่า “ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้” แต่เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้บัญญัติให้การสมรสที่ฝ่าฝืนมาตรา 1451 เป็นโมฆะหรือโมฆียะแต่ประการใด ด้วยเหตุดังกล่าวการสมรสระหว่างผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมในระบบกฎหมายไทยจึงเป็นการสมรสที่สมบูรณ์ แต่มีผลให้การรับบุตรบุญธรรมย่อมเป็นอันยกเลิกตามมาตรา 1598/32 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยระหว่างบุคคลทั้งสองคงเหลือความสัมพันธ์เพียงในฐานะสามีภริยาเท่านั้น (Kampusiri 2556, 108-109)

3.2 รูปแบบทางเลือกด้านการจัดทำ ตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกันโดยโนตารี

รูปแบบทางเลือกในการคุ้มครองสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่รักเพศเดียวกัน ด้านการจัดทำตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกันโดยโนตารี เป็นอีกช่องทางในการบรรเทาผลเสียที่คู่รักเพศเดียวกันประสบจากการไม่สามารถเข้าถึงสิทธิหน้าที่อันจำเป็นในการดำรงชีวิตร่วมกัน โดยเฉพาะสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการรักษาพยาบาลคู่รักของตนในกรณีฉุกเฉินหรือในการทำศพเมื่ออีกฝ่ายถึงแก่ความตาย ซึ่งคู่รักเพศเดียวกันมีแนวโน้มที่จะถูกแทรกแซงโดยญาติหรือครอบครัวของอีกฝ่าย เป็นเหตุให้ทั้งสองฝ่ายต้องจัดทำตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกัน โดยกำหนดสิทธิหน้าที่ระหว่างกัน อาทิ สิทธิในการเข้าเยี่ยมและตัดสินใจในกระบวนการรักษาพยาบาลทางการแพทย์แทนอีกฝ่าย สิทธิในการทำศพแก่คู่รักของตน รวมถึงข้อตกลงการแบ่งทรัพย์สินระหว่างกันหากความสัมพันธ์ยุติลงหรือสิทธิหน้าที่อื่นๆ ที่สองฝ่ายเห็นว่าเป็น และมักจะมีการจัดทำพินัยกรรมเพื่อให้คู่รักอีกฝ่ายมีสิทธิในทรัพย์สินมรดกของตนในฐานะผู้รับพินัยกรรมเมื่อฝ่ายที่ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตายได้ด้วย เนื่องจากคู่รักเพศเดียวกันไม่อาจได้รับสถานะคู่สมรสที่เป็นที่ยอมรับตามกฎหมายได้ การทำพินัยกรรมจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับเติมเต็มช่องว่างทางกฎหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดทำตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกันโดยโนตารีนั้น ก็ยังเป็นเรื่องที่ยังค่อนข้างจำกัดด้วยมีค่าใช้จ่ายสูง รวมถึงคู่รักเพศเดียวกันยังต้องเสี่ยงกับการถูกปฏิบัติเลือกปฏิบัติจากโนตารีที่มีทัศนคติในแง่ลบต่อคู่รักเพศเดียวกัน ประกอบกับตราสารข้อตกลงดังกล่าวยังอาจถูกพิสูจน์โดยทางศาลได้ ซึ่งก็ยังไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าศาลจะรับรองสภาพบังคับของข้อตกลงระหว่างคู่รักเพศเดียวกัน ดังเช่นข้อตกลงที่ทำลงโดยคู่รักชายหญิง (Tamaki 2011, 260-261; Maree 2004, 545-546)

4. การรับรองการใช้ชีวิตร่วมกันในรูปแบบ คู่ชีวิตโดยเขตชิบุงะ กรุงโตเกียว พัฒนาการ อีกก้าวหนึ่งของการรับรองสิทธิแก่คู่รัก เพศเดียวกันในญี่ปุ่น

แม้ว่ารัฐธรรมนูญญี่ปุ่นและประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น จะบัญญัติถึงรูปแบบของการสมรสไว้อย่างชัดเจน ว่าหมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง แต่ก็ปรากฏข้อถกเถียงจำนวนมากถึงความเป็นไปได้ในการขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ด้วยการยกย่องรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นในส่วนรูปแบบของการสมรส เป็นไปเพื่อการรับประกันเสรีภาพในการสมรสและลดความเหลื่อมล้ำในครอบครัวจากปัญหาการจำกัดสิทธิสตรีอย่างไม่เท่าเทียมและรูปแบบครอบครัวขยาย (Ie) ซึ่งครอบงำเหนือสมาชิกในครอบครัว ที่ปรากฏในญี่ปุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ในขณะเดียวกันการกำหนดหลักการพื้นฐานดังกล่าวในรัฐธรรมนูญ ก็ส่งผลโดยตรงต่อประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นฉบับปัจจุบัน จากการปฏิรูปประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นบรรพ 4 ว่าด้วยครอบครัวและบรรพ 5 ว่าด้วยมรดก ค.ศ. 1898 ให้สอดคล้องกับหลักการในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1947 ที่กำหนดให้บทบัญญัติของกฎหมายครอบครัวต้องอยู่บนหลักการของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเท่าเทียมกันทางเพศจำเป็นที่ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นฉบับเดิมซึ่งมีบทบัญญัติที่ขัดแย้งต่อหลักการในรัฐธรรมนูญ จะต้องได้รับการแก้ไขหลายประการ อาทิ ข้อห้ามการสมรสของหัวหน้าครอบครัวหรือทายาทซึ่งจะดำรงตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวต่อไปในอนาคต ที่อาจทำให้บุคคลดังกล่าวกลายเป็นสมาชิกของครอบครัวอื่น การกำหนดให้สมาชิกครอบครัวอยู่ภายใต้อำนาจของหัวหน้าครอบครัวโดยการต้องได้รับความยินยอม

ของหัวหน้าครอบครัวในการสมรสหรือการเลือกที่อยู่อาศัย การจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของภรรยา การใช้อำนาจปกครองที่แตกต่างกันระหว่างบิดาและมารดา การเลือกปฏิบัติระหว่างบุตรชายและบุตรสาวในการสืบทอดความเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นเหตุให้บรรพ 4 และบรรพ 5 ในประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นฉบับเดิมถูกยกเลิก ซึ่งเจตนารมณ์ในการปฏิรูปประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการในรัฐธรรมนูญนี้ สามารถพบได้จากบทบัญญัติมาตรา 2 ของประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นที่ถูกเพิ่มเติมขึ้นในคราวเดียวกันว่า “ประมวลกฎหมายนี้ จะต้องได้รับการตีความอย่างสอดคล้องกับความเคารพต่อศักดิ์ศรีของบุคคล และความเสมอภาคอันสำคัญยิ่งของทั้งสองเพศ” (Yanagihashi 2001, 349-350; Ono 1996, 29; Tonooka 1965, 217-216) ยิ่งทำให้เห็นภาพลักษณ์ของรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นในปัจจุบันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมคุณค่าของปัจเจกบุคคล ปลดปล่อยบุคคลออกจากความผูกพันอยู่กับสถาบันครอบครัวจารีตประเพณีดั้งเดิม รวมถึงส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศของบุคคล เกื้อหนุนหลักเสรีภาพและเสมอภาคที่เป็นพื้นฐานของการปกครองในระบบประชาธิปไตย ยิ่งกว่าการรักษารูปแบบการสมรสตามจารีตประเพณี โดยมุ่งจำกัดสิทธิในการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันหรือเพื่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อคู่รักเพศเดียวกันโดยตรง

นอกจากพื้นฐานของกฎหมายสมรสในประเทศญี่ปุ่นจะไม่มีเจตนารมณ์กีดกันคนรักร่วมเพศเดียวกันจากสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายในฐานะสถาบันครอบครัวแล้ว มาตรา 14 ของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นยังบัญญัติรับรองสิทธิในความเสมอภาคไว้ว่า “บุคคลทุกคนเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย และการเลือกปฏิบัติในความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม เนื่องมาจากเหตุแห่งเชื้อชาติ ลัทธิ ความเชื่อ เพศ สถานะทางสังคม และต้นตระกูล จะกระทำมิได้” แต่อย่างไรก็ตามพื้นฐานสำคัญของหลักความเสมอภาคที่ต้องนำมาพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของการขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกันอันเป็นแก่นแท้ของการเรียกร้องสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันทั่วโลกจำเป็นอย่างยิ่งที่ในสังคมนั้นๆ รูปแบบความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกันต้องได้รับการยอมรับว่าในสาระสำคัญแล้วไม่มีความแตกต่างจากรูปแบบความสัมพันธ์ของคู่รักชายหญิง ซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับถึงความจำเป็นที่ครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันนั้นจะได้รับสิทธิหน้าที่ในครอบครัวของตนอย่างเสมอภาคกับครอบครัวของคู่รักชายหญิง อันจะนำไปสู่การรับรองสถานะตามกฎหมายให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในที่สุด⁷

แต่เนื่องจากสถานะทางสังคมของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น อยู่ในสถานะที่แตกต่างจากในโลกตะวันตก ด้วยขาดความเข้มข้นในการเคลื่อนไหว

⁷ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส (Constitutional Council of France) เคยมีคำวินิจฉัยในคดี Decision no. 2010-92 of 28 January 2011 Mrs Corinne C. et al [Prohibition of marriage between persons of the same sex] ในประเด็นความสอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ของบทบัญญัติว่าด้วยการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 75 และมาตรา 144 ที่ไม่เปิดช่องให้มีการสมรสระหว่างคนรักร่วมเพศเดียวกัน โดยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยถึงสาระสำคัญของหลักความเสมอภาคไว้อย่างน่าสนใจว่า “...หลักความเสมอภาคนั้นไม่ห้ามฝ่ายนิติบัญญัติที่จะดำเนินการต่อสถานการณ์ที่ต่างกันในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป หรือห้ามการลดทอนความเสมอภาคนั้นลงเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เนื่องจากในทั้งสองกรณีดังกล่าว การปฏิบัติอย่างต่างต่างนั้นส่งผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์แห่งกฎหมายที่ได้รับการก่อตั้งขึ้น ที่ซึ่งโดยการดำรงไว้ในหลักการเกี่ยวกับการสมรสอันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงนั้น ฝ่ายนิติบัญญัติได้ใช้อำนาจของตนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ในการพิจารณาว่าความต่างกันระหว่างคู่รักเพศเดียวกันและคู่รักที่ประกอบด้วยชายและหญิง สามารถนำไปสู่การกำหนดมาตรการที่ต่างกันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในเรื่องสิทธิในครอบครัวได้ ซึ่งนั้นก็ไม่ใช่เรื่องของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญนี้ ที่จะไปดำเนินการให้ความเห็นถึงสถานการณ์ที่แตกต่างกันดังกล่าวแทนฝ่ายนิติบัญญัติได้...”

เพื่อเรียกร้องสิทธิของคนรักเพศเดียวกัน ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นจึงไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เป็นเหตุให้ขาดพื้นฐานด้านการยอมรับทางสังคมอันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การยอมรับทางกฎหมายในลำดับถัดไป โดยเฉพาะในสังคมญี่ปุ่นซึ่งเป็นสังคมที่มีความอนุรักษ์นิยมสูง เพื่อให้เกิดการยอมรับทางสังคม กลุ่มคนรักเพศเดียวกันต้องก้าวพ้นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการสมรสและสถาบันครอบครัวดั้งเดิม โดยเฉพาะทัศนคติเกี่ยวกับความสามารถของคู่สมรสในการให้กำเนิดสมาชิกใหม่แก่สังคม รวมทั้งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางสังคม ผ่านกระบวนการโต้แย้งกับการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อคนรักเพศเดียวกัน ร่วมกันกับการให้ความรู้แก่คนรักเพศเดียวกัน ถึงความสามารถของพวกเขในการที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยในขณะเดียวกัน อันจะส่งผลเป็นการปรับแต่งโครงสร้างของสังคม ให้มีความเป็นไปได้ที่สังคมจะสนับสนุนการดำรงชีวิตคู่ของคนรักเพศเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างมากสำหรับคนรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น (McLelland 2011; Yanagihashi 2001, 351-352, 355)

เมื่อวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 2015 เขตชิบูยะ กรุงโตเกียว ได้ออกข้อกำหนดท้องถิ่นอนุญาตให้คู่รักเพศเดียวกันยื่นคำร้องเพื่อออกหนังสือรับรองสถานะความเป็นคู่ชีวิต (Partnership Certificate) โดยยอมรับความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกันเช่นเดียวกับคู่สมรส เพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันในฐานะคู่ชีวิต จากการถูกปฏิเสธการเช่าที่พักอาศัยร่วมกัน หรือการถูกปฏิเสธการเยี่ยมคู่ชีวิตอีกฝ่ายในโรงพยาบาล โดยการออกข้อกำหนดดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อร้องเรียนต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับอุปสรรคของคู่รักเพศเดียวกันในการเช่าบ้านพักอาศัย และการเยี่ยมคู่รักอีกฝ่ายในโรงพยาบาล ซึ่งนายโทชิทาเกะ คุวาฮารา (Toshitake Kuwahara) นายก

เทศมนตรีของเขตชิบูยะยังให้ความเห็นว่า นอกจากกระบวนการออกข้อกำหนดดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อเยียวยาแก่กลุ่มบุคคลที่อาจได้รับความเสียหายจากประเด็นความหลากหลายทางเพศแล้ว ยังเป็นการสอดคล้องกับลักษณะของเขตชิบูยะ ซึ่งเป็นเขตที่มีความน่าสมัยและเป็นที่ยอมรับกันดีด้านความคิดสร้างสรรค์และความเป็นเสรีนิยม (Lies 2015; Tokyo ward Shibuya certifies same-sex partnerships 2015; Tsuno 2015) และแม้ว่ารูปแบบการรับรองสถานะของคนรักเพศเดียวกันดังกล่าวโดยเขตชิบูยะ จะไม่ก่อให้เกิดสถานะความผูกพันทางกฎหมาย โดยคู่รักเพศเดียวกันจะได้รับประโยชน์จากการรับรู้ถึงสถานะการใช้ชีวิตร่วมกันตามหนังสือรับรองดังกล่าว จากองค์กรรัฐและเอกชนภายในเขตชิบูยะเท่านั้น แต่จะไม่ได้รับสิทธิหน้าที่โดยทั่วไปอันเนื่องมาจากการมีสถานะครอบครัวตามกฎหมายญี่ปุ่น อาทิ สิทธิในการรับมรดก สิทธิในทางภาษี หรือสิทธิที่จะได้รับสวัสดิการจากรัฐ (Jones Day Law Firm 2015; Asai n.d.) การรับรองรูปแบบความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกันในฐานะคู่ชีวิตโดยเขตชิบูยะกรุงโตเกียว จึงเป็นลักษณะของการรับรองรูปแบบการใช้ชีวิตร่วมกันตามความเป็นจริง ที่แม้จะต่างจากการบันทึกทะเบียนคู่ชีวิตที่ก่อให้เกิดสถานะครอบครัวตามกฎหมายในระดับกฎหมายอื่น แต่ก็ปรากฏการณ์ที่โด่งดังไปทั่วโลก และส่งผลต่อการตระหนักถึงความสำคัญของการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นอย่างมาก เพียงไม่นานหลังจากเขตชิบูยะประกาศรับรองสถานะคู่ชีวิตให้แก่คู่รักเพศเดียวกัน ก็ปรากฏองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในญี่ปุ่นเริ่มดำเนินนโยบายทำนองเดียวกันขึ้นอีกหลายแห่ง อาทิ เขตเซดากายะ กรุงโตเกียว และ เมืองทะกะระซูกะ จังหวัดเฮียวโงะ ภูมิภาคคันไซ ตามลำดับ (Murai 2015; Suzuki 2015)

อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นอยู่ระหว่างการพัฒนาก้าวสำคัญของการรับรองสิทธิในครอบครัวให้แก่คู่รักเพศเดียวกัน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาความรู้และการยอมรับความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกัน ที่แม้ว่าในสังคมญี่ปุ่นจะปราศจากพื้นฐานการต่อต้านพฤติกรรมรักเพศเดียวกันอย่างชัดเจนทั้งในบริบททางประวัติศาสตร์และศาสนา แต่ผลจากรูปแบบของสถาบันครอบครัวญี่ปุ่นซึ่งยังคงได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวตามชนบทประเพณี ซึ่งความสามารถในการให้กำเนิดบุตรเป็นปัจจัยสำคัญของสถาบันครอบครัวที่ส่งผลโดยตรงต่อการยอมรับในสังคมญี่ปุ่นว่าสถาบันครอบครัวจะต้องประกอบด้วยบุคคลสองเพศคือชายและหญิง ซึ่งเป็นเพศที่สามารถให้กำเนิดบุตรได้เมื่อมีเพศสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ ซึ่งยังคงเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ได้รับการยอมรับ แม้ครอบครัวตามชนบทประเพณีที่ประกอบด้วยคู่รักชายหญิงนั้นในบางกรณีอาจจะไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้เนื่องจากปัญหาการเจริญพันธุ์ของคู่รักฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย หรือเป็นความประสงค์ของคู่รักชายหญิงนั้นเองที่ไม่ต้องการจะมีบุตร แต่ก็ยังไม่อาจลบล้างแนวคิดดั้งเดิมในสังคมญี่ปุ่นเรื่องความสามารถโดยธรรมชาติในการให้กำเนิดบุตรของคู่รักชายหญิงได้อย่างสิ้นเชิง

การขาดพื้นฐานการต่อต้านพฤติกรรมรักเพศเดียวกันอย่างชัดเจนของสังคมญี่ปุ่น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในโลกตะวันตกที่พฤติกรรมรักเพศเดียวกันถูกต่อต้านอย่างรุนแรง ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในความเสมอภาคของชนรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นอย่างมาก ด้วยส่งผลให้การเคลื่อนไหวเพื่อความเสมอภาคของชนรักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นเป็นไปอย่างเบาบาง โดยเฉพาะขาดการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับพฤติกรรมรักเพศเดียวกันทั้งแก่บุคคลทั่วไปและแก่กลุ่มบุคคลรักเพศเดียวกันด้วยตนเอง นำไปสู่การเกิดขึ้น

ของความเกลียดกลัวพฤติกรรมรักร่วมเพศ อันเป็นผลจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าความรักร่วมเพศคือโรคหรือพฤติกรรมที่ผิดปกติ ในขณะที่เดียวกันการขาดความรู้ในสิทธิอันพึงมีพึงได้ของชนรักเพศเดียวกัน นอกจากจะเป็นเหตุให้ชนรักเพศเดียวกันเฉื่อยชาไม่กระตือรือร้นต่อการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิหน้าที่อันตนควรได้รับแล้ว ยังอาจส่งผลให้กลุ่มชนรักเพศเดียวกันมีแนวโน้มที่จะยอมจำนนต่อความเหลื่อมล้ำที่สังคมมอบให้แก่ตนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมในญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับชนรักเพศเดียวกันซึ่งแม้จะปรากฏอย่างเบาบาง แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ประสบผลสำเร็จและได้รับความสนใจจากสาธารณชนในระดับหนึ่ง ทั้งรูปแบบของการต่อรองของคู่รักเพศเดียวกันผ่านกระบวนการหลักเลียงความเหลื่อมล้ำทางกฎหมายในรูปแบบการรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรมและการจัดทำตราสารข้อตกลงใช้ชีวิตร่วมกันโดยนิตินาย ที่แม้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ด้านความเหมาะสมแต่ก็สามารถตอบสนองแก่คู่รักเพศเดียวกันในรูปแบบของการชดเชยสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายซึ่งขาดหายไปจากความเหลื่อมล้ำระหว่างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันและครอบครัวของคู่รักชายหญิงได้อย่างชัดเจน ตลอดจนปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในเขตชิบูยะ กรุงโตเกียว อันเป็นส่วนประกอบระหว่างการต่อสู้เรียกร้องของกลุ่มชนรักเพศเดียวกันและลักษณะด้านความคิดสร้างสรรค์และความเป็นเสรีนิยมของเขตชิบูยะเองที่เอื้อต่อการเปิดกว้างแก่รูปแบบสังคมที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นปัจจัยสำคัญให้การรับรองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันบรรลุผลสำเร็จเป็นรูปธรรมในลักษณะของข้อกำหนดท้องถิ่น ที่แม้ว่าจะไม่มีผลผูกพันใดๆ ในทางกฎหมาย แต่ก็สามารถสะท้อนถึงความจำเป็นที่คู่รักเพศเดียวกันควรได้รับการรับรองสิทธิ

หน้าที่ตามกฎหมาย อันเป็นหนทางสำคัญที่จะนำไปสู่กระบวนการนิติบัญญัติเพื่อรับรองสิทธิในครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันในลักษณะของพัฒนาการทางกฎหมายที่ค่อยเป็นค่อยไป และเหมาะสมกับสภาพสังคมของญี่ปุ่นที่ยังคงมีความอนุรักษ์นิยมในบริบทสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะการพัฒนาไปสู่การยอมรับสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันในรูปแบบการบันทึกทะเบียนคู่ชีวิต เพื่อให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถมีสิทธิหน้าที่ในครอบครัวตามกฎหมายโดยหลีกเลี่ยงความยุ่งยากจากการแก้ไขบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับการสมรส และเป็นกลยุทธ์สำคัญของการเตรียมความพร้อมในการรับรองสิทธิแก่คู่รักเพศเดียวกันในสังคมญี่ปุ่น ในการพัฒนาบริบททางสังคมและกฎหมายเพื่อกรุยทางสู่กระบวนการขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกันต่อไป

5. บทสรุป

พฤติกรรมรักเพศเดียวกันเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่เคยได้รับการยอมรับในสังคมญี่ปุ่นอย่างเปิดเผยมาเป็นระยะเวลานานในสังคมศักดินาของญี่ปุ่น แต่ผลจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของญี่ปุ่นในรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อพฤติกรรมรักเพศเดียวกันให้เป็นไปตามแนวคิดของวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้น เมื่อมองจากบริบททางกฎหมายของญี่ปุ่นในปัจจุบัน สถานะของคู่รักเพศเดียวกันต้องตกอยู่ในสถานะไร้ตัวตน อันเป็นผลจากแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวที่ไม่เปิดช่องให้แก่คู่รักประเภทอื่นนอกจากคู่รักชายหญิง และได้รับอิทธิพลอย่างมากจากรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1947 จนกลายเป็นแนวคิดที่ได้ฝังลึกในระบบกฎหมายญี่ปุ่น ในขณะเดียวกัน ผลจากการแสวงหาความคุ้มครองตามกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกัน นำไปสู่รูปแบบทางเลือกของคู่รักเพศเดียวกันในสังคมญี่ปุ่น กล่าวคือ

การรับคู่รักอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรม และการทำตราสารข้อตกลงการใช้ชีวิตร่วมกันโดยโนตารี

อย่างไรก็ตามพัฒนาการของการรับรองสิทธิให้แก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นได้เดินทางมาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญ เมื่อเขตชิบะ กรุงโตเกียว ดำเนินการเพื่อออกหนังสือรับรองถึงความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกันในฐานะคู่ชีวิต ที่แม้ว่าจะไม่มีผลผูกพันตามกฎหมายแต่ก็นับเป็นพัฒนาการที่สำคัญก้าวหนึ่งของ การรับรองสิทธิแก่คู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น ด้านการส่งเสริมความตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น อันอาจนำไปสู่การรับรองสถานะของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่นโดยฝ่ายนิติบัญญัติในรูปของกฎหมายการบันทึกทะเบียนคู่ชีวิตหรือกฎหมายขยายสิทธิในการสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกันได้ในที่สุด

ในบริบทของประเทศไทย กระแสความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนที่แสดงออกในรูปของสิทธิเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายของบุคคลและความเสมอภาคได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550) มาตรา 30 กำหนดบรรทัดฐานด้านความเสมอภาคของบุคคลให้แก่รัฐ โดยที่รัฐไม่อาจอ้างความแตกต่างทางเพศของบุคคลมาเป็นเหตุผลในการเลือกปฏิบัติได้ แต่ด้วยปัจจัยด้านเพศสภาพของคู่รักเพศเดียวกัน ครอบครัวของพวกเขาจึงไม่อาจเข้าถึงการรับรองตามกฎหมายได้ดังเช่นกรณีของคู่รักชายหญิง เนื่องจากการสมรสตามระบบกฎหมายไทย สงวนไว้สำหรับบุคคลซึ่งมีเพศชายและเพศหญิงโดยกำเนิดเท่านั้น ผลจากความจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายรับรองสิทธิหน้าที่ในครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันเพื่อให้พวกเขาสามารถมีสิทธิและหน้าที่อันจำเป็นต่อการดำรงอยู่ซึ่งสถาบันครอบครัวของตนได้อย่างเท่าเทียมกับครอบครัวของคู่รักชายหญิงนี้เอง เป็นมูลเหตุให้เกิดการรณรงค์พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ซึ่งเป็นรูปแบบการยอมรับสถานะความ

สัมพันธ์ในครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันในลักษณะ
ค่อยเป็นค่อยไปก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การขยายสิทธิใน
การสมรสให้แก่คู่รักเพศเดียวกัน โดยหลักการสำคัญ
ของร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ.
.... มุ่งเน้นไปที่การรับรองสถานภาพของคู่รักเพศ
เดียวกันในฐานะของ “คู่ชีวิต” และรับรองความเสมอ
ภาคระหว่างคู่ชีวิตกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ ทั้งในด้านสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่ชีวิต
ทั้งสองฝ่ายด้วยตนเอง สิทธิหน้าที่ระหว่างคู่ชีวิต
ทั้งสองฝ่ายต่อบุคคลภายนอกและสิทธิหน้าที่ของ
คู่ชีวิตในการได้รับสวัสดิการสังคมจากรัฐอันเนื่อง
มาจากการมีสถานภาพคู่ชีวิต แม้ว่าในปัจจุบันร่าง
พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. จะยัง
ไม่มีผลใช้บังคับเป็นกฎหมาย แต่การริเริ่มยกร่าง
กฎหมายในลักษณะดังกล่าวก็นับได้ว่าเป็นพัฒนาการ
สำคัญอีกขั้นหนึ่งของสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความ
เป็นมนุษย์ในสังคมไทย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ คุณจุลศักดิ์
แก้วกาญจน์ และคุณอรรถ บุนนาค สำหรับ
คำแนะนำด้านพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในประเทศ
ญี่ปุ่น คุณพงศ์เสวก เอนกจักษ์พร และคุณอภิชาติ
พงษ์สวัสดิ์ สำหรับคำแนะนำด้านรูปแบบของบทความ
ดร.อมรรตน์ สุริยจิตรเสรณี และคุณพริมา เอมราช
สำหรับคำแนะนำด้านการใช้ภาษาและถ้อยคำสำนวน
ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสองท่านสำหรับคำแนะนำ
ด้านเนื้อหาของบทความซึ่งช่วยให้บทความนี้สมบูรณ์
มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2556). *คำอธิบายประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว*.
(พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2557). พัฒนาการของกฎหมาย
เกี่ยวกับการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกันใน
ประเทศฝรั่งเศส. *วารสารนิติศาสตร์*, 43 (3),
498-515.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2558). *บุคคลเพศหลากหลาย
ในระบบกฎหมาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
มูลนิธิเพื่อสิทธิและความเป็นธรรมทางเพศ (For-
SOGI).
- Arai, Y. (2014). Is Japan ready to legalize
same-sex marriage? *Asian-Pacific Law &
Policy Journal*, 16 (1), 122-155.
- Asai, Y. (n.d.). *Same-Sex Marriage*. Retrieved
December 6, 2015, from [http://www.fellows-
legal.jp/en/same-sex-marriage.html](http://www.fellows-legal.jp/en/same-sex-marriage.html)
- Japan National Notaries Association. (n.d.).
*How to make good use of Japanese
Notaries*. Retrieved December 2, 2015,
from [http://www.koshonin.gr.jp/pdf/
en20131021.pdf](http://www.koshonin.gr.jp/pdf/en20131021.pdf)
- Jones Day Law Firm. (2015). *Legal Recognition
of Same-Sex Relationships*. Retrieved
November 25, 2015, from [http://www.
samesexrelationshipguide.com/~media/
files/ssrguide/asia/legal-recognition-of-
samesex-relationships--japan.pdf](http://www.samesexrelationshipguide.com/~media/files/ssrguide/asia/legal-recognition-of-samesex-relationships--japan.pdf)
- Kampusiri, P. (2556). *Lecture on the Civil
and Commercial Code, Book V: Family*
(8th ed.). Bangkok: Thammasat University
Press. (in Thai)

- Kampusiri, P. (2557). Development of same-sex marriage law in France. *Thammasat Law Journal*, 43 (3), 498-515. (in Thai)
- Leupp, G. P. (1997). *Male colors: The construction of homosexuality in Tokugawa Japan*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Lies, E. (2015). *Small step by Tokyo district could be giant leap for LGBT equality*. Retrieved April 18, 2016, from <http://www.reuters.com/article/us-japan-same-sex-idUSKBN0LZ0AS20150303>
- Maree, C. (2004). Same-sex partnership in Japan: Bypasses and other alternatives. *Women's Studies*, 33 (4), 541-559.
- McLelland, M. J. (2002). Virtual ethnography: Using the internet to study gay culture in Japan. *Sexualities* 5 (4), 387-406.
- McLelland, M. J. (2011). *Japan's Queer Cultures*. Retrieved November 25, 2015, from <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1277&context=artspapers>
- Murai, S. (2015). *Tokyo's Shibuya and Setagaya wards issue first same-sex partnership papers*. Retrieved December 2, 2015, from <http://www.japantimes.co.jp/news/2015/11/05/national/social-issues/shibuya-set-issue-first-certificates-recognizing-sex-couples/#.Vl65K16prfZ>
- Ono, S. (1996). Comparative law and the civil code of Japan (1). *Hitotsubashi Journal of Law and Politics*, 24, 27-45.
- Preechasilpakul, S. (2558). *Sexual Diversity in the Legal System* (2nd ed.). Bangkok: Foundation for SOGI Rights and Justice (For-SOGI). (in Thai)
- Saeki, J. (1997). From Nanshoku to homosexuality: A comparative study of Mishima Yukio's confession of a mask. *Japan Review*, 8, 127-142.
- Saez, M. (2011). Same-sex marriage, same-sex cohabitation, and same-sex families around the world: Why "same" is so different. *Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 19 (1), 1-54.
- Sanders, D. E. (2009). 377 and the unnatural afterlife of British colonialism in Asia. *Asian Journal of Comparative Law*, 4 (1), 1-49.
- Suzuki, Y. (2015). *First in Kansai, Takarazuka city to certify same-sex partnerships*. Retrieved December 2, 2015, from http://ajw.asahi.com/article/behind_news/social_affairs/AJ201512010031
- Tamaki, T. (2011). National report: Japan. *Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 19 (1), 251-264.
- Tonooka, M. (1965). The development of the family law in modern Japan. *Comparative Law Review*, 2 (1), 224-198. *Tokyo ward Shibuya certifies same-sex partnerships*. (2015). Retrieved April 18, 2016, from <http://www.bbc.com/news/world-asia-32130599>

- Tsuno, Y. (2015). *Same sex marriage wins recognition in Tokyo's Shibuya ward*. Retrieved April 18, 2016, from http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-03/31/content_19963745.htm
- Yanagihashi, A. (2001). Towards legal protection for same-sex partnerships in Japan: From the perspective of gay and lesbian identity. In Robert Wintemute & Mads Andenæs (Eds.), *Legal recognition of same-sex partnerships: A study of national, European and international law*. (pp. 349-356). Oxford: Hart.